

BUILDING INTO SECONDARY SCHOOL CURRICULUM OF CAREER EDUCATION PROGRAMMES

Dimitar Iskrev

South West University “Neofit Rilski” – Blagoevgrad, Bulgaria, d_iskrev@abv.bg

Abstract: The contemporary secondary school is designed to prepare young people for active living. The key dimension of such preparation is the acquisition of useful knowledge by all adolescents and facilitated by various social and professional integrations. The educational functions of career education in secondary school are realized through the structure of the curriculum. Career education in secondary school can be considered as: a universal function in the curriculum, i.e. to be simultaneously outlined in the whole curriculum; a separate function of the curriculum, i.e. to be one of the different functions of the curriculum in its entirety; function of individual contents, i.e. to be served specifically by certain contents. From this point of view there are three different types of career education programs in school practice: axial, basic and connecting. Each of them outlines and classifies the content of career education in a different way in the secondary school curriculum (Watts and all., 1996). The three types of career education programs are not mutually exclusive. Different combinations may be appropriate for different stages of schooling. The inclusion of career education programs in the secondary school curriculum makes vocational guidance an integral part of the educational process. It removes the traditional notion that the activity of supporting the career development of the individual is an additional imported or sewn element of school preparation.

Keywords: career education program, curriculum, axial program, basic program, connecting program

ВЪВЕЖДАНЕ В УЧЕБНИЯ ПЛАН НА СРЕДНОТО УЧИЛИЩЕ НА ПРОГРАМИ ЗА КАРИЕРНО ОБРАЗОВАНИЕ

Димитър Искрев

Югозападен университет „Неофит Рилски” – Благоевград, България

Резюме: Съвременното средно училище е призвано да подготвя младите хора за активен живот. Ключово измерение на такава подготовката е овладяването на полезни знания от всеки подрастващ и улесняване на неговата социална и професионална интеграция. Образователните функции на кариерното образование в средното училище се реализират чрез структурата на учебния план. Кариерното образование в средното училище може да се разглежда като: всепредставена функция в учебния план, т.е. да бъде едновременно очертана в целия учебен план; отделна функция на учебния план, т.е. да бъде една от различните функции на учебния план в неговата съвкупност; функция на отделни съдържания, т.е. да се обслужва специфично от определени съдържания. От тази гл.г. в училищната практика намират място три различни типа програми по кариерно образование: осева, фундаментна и свързваща. Всяка от тях по различен начин очертава и класифицира съдържанието на кариерното образование в рамките на учебния план на средното училище (Watts and all., 1996). Трите типа програми по кариерно образование не се изключват взаимно. Различни комбинации могат да бъдат подходящи за различните етапи на обучение в училище. Включването на програми по кариерно образование в учебния план на средното училище превръща кариерното ориентиране в неразделна част на учебно-възпитателния процес. То премахва традиционното схващане, че дейността по подпомагане кариерното развитие на личността е допълнително внесен или пришит елемент на подготовката в училище.

Ключови думи: програма за кариерно образование, учебен план, осева програма, фундаментна програма, свързваща програма

1. УВОД

Редица изследователи правят обект на своите проучвания функцията “ориентиране” на образователното съдържание (Law et all., 1991, Barnes and Andrews, 1995, Aguilar, 2018, González-Herrera and , Márquez-Domínguez, 2018, Bridgstock et all, 2019). Тези проучвания представят многобройни аргументи в защита на една практика на кариерно образование чрез по-голяма интеграция на кариерното ориентиране в училищната програма. Споделя се виждането че, колкото повече съдържанието на училищното обучение се определя от неговата връзка с живота, толкова повече то ще допринесе да се развие зрелостта на личността. Подрастващият трябва да развие познание за себе си и обучението в училище може да служи за

саморазкриване на личността. Ученикът може да разкрие своите потенциални възможности и своите способности чрез опита, натрупван в предлаганите в училище дейности.

Включването на кариерното образование в обхвата на цялостната подготовка, предлагана от съвременното средно училище е продиктувано от няколко основни аргумента. Подпомагането на процеса на кариерно развитие на младите хора предполага сътрудничество между специалистите по кариерно ориентиране и учителите от учебните заведения. Организирането на дейността по кариерно ориентиране в училище извън учебната програма изисква значителни разходи за държавата и обществото. Нарастващата сложност на живота в семейството непрекъснато обезценява ролята на родителите в подготовката на децата. Съществува неотложна необходимост учащите се да придобият знания, умения и компетенции, които ще им помогнат да се развиват в реалния живот и като възрастни.

Съвременното средно училище е призвано да подготвя младите хора за активен живот. Ключово измерение на такава подготовката е овладяването на полезни знания от всеки подрастващ и улесняване на неговата социална и професионална интеграция. Тази подготовка е насочена към познание на законите и правилата на света на труда, към осведомяване за професионалната структура на обществото, икономическите реалности, характеристиките на работната сила и т.н. Кариерното образование свързва училището с живота и общността. В съвременното средно училище то се разглежда като модел за развитие на процеса на обучение за да се отговори на актуалните нужди на образованието. В тази връзка елементите на понятието професионална кариера трябва да бъдат интегрирани в училищното обучение.

2. ТИПОЛОГИЯ НА ПРОГРАМИТЕ ЗА КАРИЕРНО ОБРАЗОВАНИЕ В СРЕДНОТО УЧИЛИЩЕ

Кариерното образование в средното училище предполага сътрудничество между всички педагози в училище и общността и интеграция на всички програми за подготовка както обща, така и професионална, от детската градина до края на средното училище. Понятието за кариерно образование се основава върху процеса на кариерно развитие, който е продължителен и стадиален по своя характер. Ето защо интеграцията в училище на познанието за света на труда, професиите и кариерата трябва да започне в началната степен на средното училище. Ефикасното формиране на навици за труд и позитивни нагласи към труда у по-голямата част от учениците предполага усвояването на тези познания да започне още през първите години в училище. Отношението между образованието и труда трябва да бъде разкрито в училищното обучение по един значим за личността начин.

Необходимостта от интегриране в училищната програма на понятията, благоприятстващи кариерното развитие, има своите психологически и педагогически основания. Учениците могат да овладеят уменията, познанията и нагласите, които кариерното образование развива, ако едновременно са мотивирани да научат и да увеличат знанията по актуално преподавания учебен предмет. Това твърдение може да се илюстрира чрез редица примери. Учениците могат да осъзнаят природата на света на труда и в същото време да научат важността на базовата академична подготовка за постигането на успех в професионалната кариера. Учениците могат да изследват своите интереси във възможните за тях професии и в същото време да научат защо изучаваните предмети в училище са съществени в тези професии. Учениците могат да увеличат своята ефикасност да учат, четейки за кариерата, към която са проявили интерес и в същото време да научат повече за нея. Уменията за вземане на решение могат да бъдат овладени, ако учителят използва методи които карат учениците да вземат решения.

Интегрирането на кариерното образование в училищното обучение е улеснено от редица общи педагогически параметри на двата процеса като: съвпадение на основната цел – подпомагане развитието на учащите и приспособяването им към изискванията на личния и професионалния живот; активно използване сътрудничеството между родители, учители и общество; ползването на едни и същи материали и ресурси; аналогични дидактически методи и способности.

Образователните функции на кариерното образование в средното училище се реализират чрез структурата на учебния план. В училище важността на кариерното образование се измерва чрез неговата връзка с учебния план. Съществуват три гледни точки за връзката на кариерното образование с учебния план в училище. В случая учебният план се разглежда в неговото по-широко разбиране, което го доближава до използваното в съвременната педагогика понятие за курикулум – научно-обоснован от определена философско-методологическа позиция учебен курс, в който има съгласуване на цели, методи, организационни форми и дидактически похвати и средства за възможно най-добра ефективност.

Кариерното образование в средното училище може да се разглежда като:

- 1) *всепредставена* функция в учебния план, т.е. да бъде едновременно очертана в целия учебен план.

2) *отделна* функция на учебния план, т.е. да бъде една от различните функции на учебния план в неговата съвкупност;

3) *функция на отделни съдържания*, т.е. да се обслужва специфично от определени съдържания;

Съответно се различават следните стратегии за разработване на програма за кариерно образование в средното училище:

Инфузионна - кариерното образование се разглежда през призмата на всички учебни предмети и учебни дейности, включени в учебния план.

Адитивна - кариерното образование се вмества в учебния план като допълнителен учебен предмет; ученикът и учителят използват учебници и учебна документация.

Комбинирана - кариерното образование се включва в учебната програма по други учебни предмети от учебния план.

На тази основа в училищната практика намират място три различни типа програми по кариерно образование. Всяка от тях по различен начин очертава и класифицира съдържанието на кариерното образование в рамките на учебния план на средното училище (Watts and all., 1996):

1. *Осева* - програма, която осигурява необходимите знания за света на труда и кариерата на отделни етапи на кариерно развитие.

2. *Фундаментна* - програма, която поддържа знанията за света на труда и кариерата с дълбочина, широта и постоянно развитие.

3. *Свързваща* - програма, която идентифицира знанията за света на труда и кариерата в знанията, придобити за по-обща образователни цели.

Осевата програма по кариерно образование поставя ударение върху неподлежащите на редуциране знания за света на труда и кариерата, от които всеки ученик се нуждае. Нарича се осева, защото следва главната (осевата) линия на кариерно развитие. Такава програма се организират в цикли, започвайки в началните класове на средното училища и разширявайки се във всички последващи степени на обучение. На ранните етапи на цикъла тя е базова; на всички останали етапи тя е необходима. Такава програма е специализирана и интензивна по своя характер. Тя изисква специфично подготвени “лица”, способни да се справят с експертните знания и с личностните и емоционално натоварени отговори, присъщи на кариерното развитие на личността. Такива лица или са специалисти по кариерно ориентиране, или такива, които работят в тясно сътрудничество с тях.

Съществуват определени проблеми при организирането в цикъл на такова ясно фокусирано съдържание. Повтарянето и липсата на действителен напредък често водят до това, специалистите по кариерно ориентиране, ангажирани на различните етапи в осева програма по кариерно образование, да действат повече или по-малко независимо един от друг. Осева програма се създава за да се изложат и преразгледат съществените знания за света на труда и кариерата, необходими да се подпомага кариерното развитие на всеки негов етап. Тя е отговор на нуждата да се изследва и проникне в кариерното познание с по-голяма дълбочина и широта с нарастването на опита на учащите и сложността и многопластовостта на процеса на вземане на решение.

В средното училище прилагането на осева схема по кариерно образование усилва учебния план, но заема ограничена позиция. Тя се обяснява от гл.т. на стратегията за повторно рамкиране на учебния план, която този модел изисква. Тъй като такава програма за кариерно образование изисква “нови” знания, които често не се припознават като нужни за други цели на средното училище, тези знания по-трудно се легитимират.

Фундаментната програма по кариерно образование по-пълно отговаря на дълбочината, широтата и развитието, присъщи на познанието, свързано със света на труда и кариерата. Нарича се така, защото изгражда солидна основа (фундамент) за личностна и професионална реализация. Изявата в професионалната кариера в съвременния свят изисква знания за света на труда и кариерата, които са по-динамични и комплексни, отколкото това може да бъде осигурено посредством серии от изолирани и краткосрочни циклични програми. Промените в работещия свят изискват консолидирани и гъвкави понятия за всички аспекти на труда, кариерата, жизнената роля и Аз-а. Тези понятия трябва да бъдат годни за приложение и адаптиране в променящите се обстоятелства и условия на съвременното общество. Такива промени изискват да бъде правена връзка между вземането на решение в една жизнена роля и в други роли. Например, ролята на работещ е тясно свързана с изявата и ефектите във всички други жизнени роли – родител, гражданин, стопанин потребител. В средното училище такива връзки са характеристика на личностното и социално познание в обучението по гражданското образование.

За да осигури развитие в познанието за света на труда и кариерата фундаментната програма по кариерно образование трябва да започне в началната степен на средното училище. Тя се характеризира с нарастващо обогатяване, диверсификация и верификация на знанията на основата на настоящи и бъдещи действие на

ученика. На по-ранните етапи на обучение се изисква по-голяма наситеност на дейности, ангажиращи подрастващите в откриването на труда, ролята и Аз-а, както и в пресяването и сортирането на полезно за тях познание. Това изгражда информирана и изследвана основа за разширяване разбирането на специфичните основи за бъдещи действия, свързани с кариерното развитие.

Фундаментната програма по кариерно образование е насочена към формирането у учениците на знания и умения как да се справят с решенията в живота и проблемите във всички жизнени роли. В средното училище такава стратегия изисква, от една страна, някакво повторно рамкиране на учебния план (въвеждане на нови елементи като напр. знания по икономика, психология, социология), и от друга, повторно класифициране (чрез свързване на елементи, например, литература, география и история). Във фундаментната програма по кариерно образование знанията за света на труда и кариерата най-често се организират като отделен учебен предмет.

Свързващата програма по кариерно образование приема, че обучението по всеки предмет от учебния план в средното училище може да има съществена стойност за кариерното развитие. Нарича се така, защото установява постоянна връзка между кариерното развитие и останалите учебни предмети. Обучението по географията способства за очертаване възможностите на света на труда. Обучението по литературата помага за задълбоченото проучване на Аз-а, а по математиката – за оценяване вероятността да се реализират кариерните решения. Обучението по природни науки предлага осмисляне на причинността. Всички други учебни предмети информират кариерното развитие по подобен начин. Стратегията на свързващата програма прави тези връзки ясно формулирани и категорично определени.

Стратегията на свързващата програма е съпроводена с повторно класифициране и ново рамкиране на учебния план като установява нови връзки между учебните предмети в съществуващия учебен план. Много често потребността на учителя да контролира доминиращата в учебния план “академична” граница между отделните учебни предмети обикновено отхвърля такива разглеждания. Моделът на свързващата програма предполага възможността всичко в учебния план да бъде свързано по определен начин с кариерното образование.

Свързващите програми обединяват академични и ролево свързани цели в самостоятелна учебна програма по кариерно образование, основана на сътрудничество. Подобна работа подобрява постигането на академичните цели чрез осигуряването на по-разширен контекст на знанията за света на труда и кариерата. Свързването на знанията с разнообразни среди (учебни предмети) е необходимо средство за обезпечаването на възможност за техния трансфер. Свързващите програми подобряват знанията за света на труда и кариерата, отнасящи се до жизнените роли. В тях се очертава академичната когнитивна основа, необходима за всяко добре информирано вземане на решение и разрешаване на проблем.

При свързващите програми по кариерно образование е по-малко вероятно да се наблюдава напредък, както при фундаментните и осевите схеми на работа. В по-дълги отрязъци от учебно време (като при работа по метода на проектите) напредък може да бъде конституиран като се интегрират в самостоятелна прогресираща последователност различни методи – информационни, изследователски, имитативни и практически.

Трите типа програми по кариерно образование не се изключват взаимно. Кариерното развитие се нуждае от фокуса на осевата програма, способността за напредък на фундаментната и способността за проникване и широко разпространение на свързващата програма. В тази връзка типовете програми за кариерно образование не се конкурират една с друга. Някоя от тях не може да осигури цялостния ефект от кариерното образование в учебната програма. Всяка изисква другите. Различни комбинации могат да бъдат подходящи за различните етапи на обучение в училище.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Развитието на програми по кариерно образование училище изисква:

1) *Хора, разработващи учебна програма*, които могат да разберат какво е нужно, как работи учебната програма и как тези идеи могат да бъдат превърнати в ефективни последователности и процеси.

2) *Физически ресурси* – подходящо пространство и оборудване на процеса (в класната стая или другаде).

3) *Учители (преподаватели)*, които осъзнават идеите на програмата като приложими и полезни и могат да управляват процесите на преподаване и учене, които тези идеи изискват.

Тези условия са налице в съвременното средно училище (Lomp and Barnes, 2012).

Основните принципи за създаването и въвеждането на програма по кариерно образование в средното училище в синтезиран вид се свеждат до:

Работа в екип на учителите, специалистите по кариерно ориентиране и административния персонал;

Реалистичност – програмата да отразява действителното състояние на нещата в съответната среда;
Фокусиране върху учителя – учителят (или класният ръководител) е в центъра на организацията на програмата; негов консултант е специалистът по кариерно ориентиране;
Целият екип да бъде включен в процеса на обучение и ориентиране;
Предварително да се разработят елементите на програмата, насочени към кариерно ориентиране.
Включването на програми по кариерно образование в учебния план на средното училище превръща кариерното ориентиране в неразделна част на учебно-възпитателния процес. То премахва традиционното схващане, че дейността по подпомагане кариерното развитие на личността е допълнително внесен или пришит елемент на подготовката в училище.

ЛИТЕРАТУРА

- Искрев, Д. А. (2002). Кариерно образование в средното училище. Благоевград: Университетско изд-во “Неофит Рилски”.
- Aguilar, S. P. (2018). Evaluating a life centred career education curriculum to support student success. Research in Higher Education Journal, 35. Retrieved from <http://www.aabri.com/manuscripts/182843.pdf>
- Barnes, A., & Andrews, D. (1995). Developing career education in the curriculum. London: Fulton.
- Briddick, W., Sensoy-Briddick, H., & Savickas, S. (2018). Career construction materials: the story of a career development curriculum in a Turkish school, Early Child Development and Care, 188:4, 478-489, DOI: 10.1080/03004430.2017.1423483
- Bridgstock, R., Grant-Iramu, M., & McAlpine, A. (2019). Integrating career development learning into the curriculum: Collaboration with the careers service for employability. Journal of Teaching and Learning for Graduate Employability, 10(1), 56–72. <https://search.informit.org/doi/10.3316/informit.580534557337065>
- González-Herrera, A.I., & Márquez-Domínguez, Y. (2018). Career Education and Integrated Curriculum. International Journal of Research in Business and Social Science, 7(3), 18-35, <https://doi.org/10.20525/ijrbs.v7i3.878>
- Goodson, I. F. (1994). Studying curriculum. Buckingham: Open University Press.
- Law, B., Knasel, E., & Hughes, B. (1991). Careers work. Manchester: Open College.
- Lomp, M., & Barnes, K. (2012). Career Coaching Across the Curriculum: Enhancing the Career Competencies of the 21st Century Learner, Northwest Journal of Teacher Education: Vol. 9 :Iss. 2 , Article 11. DOI: <https://doi.org/10.15760/nwjte.2012.9.2.11>
- Park, T., Pearson, D., & Richardson, G.B. (2017). Curriculum Integration: Helping Career and Technical Education Students Truly Develop College and Career Readiness, Peabody Journal of Education, 92:2, 192-208, DOI: 10.1080/0161956X.2017.1302213
- Watts, A. G., Law, B., Killeen, J., Kidd, J. M., & Hawthorn, R. (Eds.) (1996). Rethinking careers education and guidance: Theory, Policy and Practice. London: Routledge.